

بررسی جغرافیایی جرایم در شهر تهران

دکتر احمد پورا احمد - دانشیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران*

دکتر محمد تقی رهنمایی - دانشیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران

دکتر محسن کلانتری - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان

پذیرش مقاله: ۸۱/۱۰/۲

چکیده

با توجه به بالا بودن نرخ جرم و جنایت کشور در مقایسه با سایر کشورهای جهان بویژه در شهر تهران - به عنوان مرکز سیاسی و بزرگترین شهر کشور - در این مقاله سعی شده تا ضمن بررسی پراکندگی جغرافیایی جرایم و شناسایی مکانهای جرم خیز در سطح شهر تهران، به ارزیابی شرایط مکانی شهر و حوزه‌های جرم در رفتار و فعالیتهای غیر قانونی بپردازد. در این بررسی از روشهای تحلیل همبستگی و فرصت‌های جرم براساس نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین ارتکاب جرایم و ویژگیهای محل وقوع جرم مثل تاریکی و خلوتی محیط ارتباط معناداری وجود دارد. بعلاوه، تراکم جمعیت به عنوان عامل مؤثر در بروز جرم عمل می‌کند. این پدیده در بخش مرکزی شهر تهران سبب افزایش میزان جرایم شده است.

واژگان کلیدی: جغرافیای اجتماعی، بخش مرکزی، پراکندگی، جرم، شهر تهران

مقدمه

متأسفانه میزان ناهنجاری در حوزه‌های شهری بیش از نقاط دیگر کشور است. در این میان، تهران به دلیل شرایط خاص فضایی و جغرافیایی دارای بالاترین آمار جرم و جنایت بین شهرهای کشور است. از بین زندانیان کشور که در نقاط شهری مرتکب جرم و دستگیر شده‌اند، تعداد ۱۱/۷۳ درصد آنها کسانی هستند که در شهر تهران مرتکب یک عمل مجرمانه شده و سپس دستگیر و روانه زندان شده‌اند (سازمان زندان‌ها، ۱۳۷۹، ص ۲۷). این امر نشان می‌دهد که تهران با تفاوتی فاحش نسبت به دیگر شهرها، دارای بیشترین میزان جرایم شهری است و بعد از آن شهر مشهد با داشتن ۶/۱۹ درصد زندانیان کشور در مرتبه دوم قرار دارد.^(۱)

* E-mail: apoura@ut.ac.ir

۱- در مقام مقایسه بین زندانیان کشور به تفکیک استان، بیش از یک پنجم (۲۰/۰۶ در صد) زندانیان کشور در استان تهران محبوس بوده‌اند (سازمان زندانها، ۱۳۷۹، ص ۱۶).

بررسی تعداد جرم و جنایت استان تهران طی سالهای گذشته نشان می‌دهد که زندانیان این استان طی یک دوره هشت ساله از خرداد ماه ۱۳۷۲ لغایت خرداد ۱۳۸۰ بالغ بر ۶۷ درصد افزایش یافته است. گرچه این رقم با عنایت به رابطه مثبت رشد جمعیت و بزهکاری می‌تواند به عنوان تابعی از افزایش کمی جمعیت در این استان تلقی شود، لیکن آنچه بسیار اهمیت دارد، نسبت این رشد است که طی این دوره زمانی به شکل تصاعدی افزایش یافته و رشد جرایم، چندین برابر رشد جمعیت بوده است. این مشکل از یک طرف موجب ناامنی، دلهره، هراس و آشفتگی زندگی شهروندان شده و از طرف دیگر سلامت شهر را به خطر انداخته و موجب می‌شود تا سیستم قضایی و انتظامی کشور بودجه کلانی را صرف کشف جرم، تعقیب و دستگیری و نگهداری مجرمین، رسیدگی‌های قضایی و مجازات آنها نماید، مضافاً اینکه تجربه گذشته کشور و بررسی‌های جهانی به خوبی اثبات نموده که صرف تعقیب کیفری و مجازات مجرمین برای مبارزه با تبهکاری اجتماعی کافی نیست و به طور قطع تا عوامل جرم در جامعه موجود باشد، مبارزه با مجرم به عنوان معلول فایده‌ای ندارد (A/CONF-169/10/۱۳۷۴، ص ۵). با توجه به اینکه مکان، انسان (و زمان) عناصر مهم ارتکاب جرم هستند، از اینرو با درک صحیح قواعد و منطق مجرمین در انتخاب مکان، زمان و نوع رفتار مجرمانه می‌توان نسبت به جلوگیری از وقوع جرایم اقدام نمود. این پژوهش سعی دارد تا ضمن بررسی پراکندگی اعمال مجرمانه در محدوده جغرافیایی شهر تهران، ارتکاب کجروی‌های اجتماعی را با شرایط مکانی آن مورد آزمون قرار دهد. از این رو تحقیق حاضر اهداف زیر را مد نظر قرار می‌دهد:

الف - شناسایی مکانهای جرم خیز تهران، یعنی محدوده‌های خاصی از شهر که تعداد زیادی از ناهنجاری‌ها در آن اتفاق می‌افتد.

ب - ارزیابی شرایط مکانی شهر و حوزه‌های جرم در رفتار و فعالیتهای مجرمانه و غیرقانونی دست‌اندرکاران امر می‌توانند با شناسایی عوامل مکانی و اتخاذ تدابیر لازم در از بین بردن این علل همت گمارند و به تبع آن در کاهش میزان جرایم موفق باشند.

قلمرو زمانی تحقیق بهار سال ۱۳۸۰ و تلاقی آن با زمان و مدت محکومیت مجرمینی است که به دلیل عمل غیر قانونی خود، دستگیر و در هنگام جمع آوری اطلاعات در زندان محبوس بوده‌اند.

پیشینه تحقیق

«بررسی‌های متکی به روش علمی و مبتنی بر اصول و روشهای آماری پیرامون محیط جغرافیایی و جرم برای اولین بار در نیمه اول قرن نوزدهم به وسیله «کتله» و «گری» صورت گرفته است» (انسولن، ۲۰۰۰، ص ۲۱۶). برخی منابع «کتله» را پدر آمار جنایی و از جمله پایه‌گذاران مکتب جغرافیای جنایت معرفی نموده‌اند و گفته می‌شود که تحقیقات او باعث شده تا جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی تابع دو متغیر زمان و مکان شناخته شود (کی‌نیا، ۱۳۷۳، ص ۴۶۹).

تقریباً همزمان با «کتله»، «گری» به مطالعه در زمینه جغرافیای جرم پرداخت وی در سال ۱۸۳۳ با بررسی پنج ناحیه فرانسه به این نتیجه رسید که جرایم علیه اشخاص در نواحی جنوب و در فصل گرما بیشتر اتفاق می‌افتد و جرایم علیه اموال در نواحی شمال و در فصل سرما زیادتر است. (شکویی، ص ۴۷۵).

در سال ۱۹۳۵ «راسن» با بررسی آمارهای قضایی انگلستان و ولز نتیجه گرفت که تراکم جمعیت یکی از عوامل اصلی افزایش جرم و جنایت می‌باشد.

تقریباً از دهه ۱۹۷۰ میلادی و به دلیل رشد سریع و شتابان جمعیت شهری در اکثر کشورهای جهان و افزایش بی‌رویه ناهنجاریهای اجتماعی در این شهرها، توجه ویژه‌ای به بررسی‌های جغرافیایی جرایم شهری بوجود آمد. پیشرفتهای فنی و راهیابی به پژوهش‌های کاربردی در جغرافیا و به ویژه بکارگیری نرم‌افزارهای سیستم اطلاعات جغرافیایی، در تحلیل فضایی جرایم شهری^(۱) نقش بسیار مؤثری در ارتقاء سطح کیفی این بررسیها داشته است.

این یافته‌ها کمک مؤثری به پیشگیری از جرم از طریق طراحی مناسب‌تر محیط‌های شهری، شناسایی کانونهای جرم خیز و کنترل بهتر این مکانها و تغییر آنها به فضاهای مقاوم در برابر جرم نموده است. از مهمترین این نگرشهای جدید می‌توان به دیدگاه مکانهای جرم خیز اشاره کرد.^(۲) اصطلاح مکانهای جرم خیز بیانگر یک مکان با میزان بالای جرم است. محدوده این مکان بخشی از شهر، یک محله کوچک و یا چند خیابان مجاور یکدیگر و حتی ممکن است یک خانه یا مجتمع مسکونی باشد. تعریفی دیگر، این اصطلاح را معادل مکانهای کوچک با تعداد جرم زیاد قابل پیش‌بینی، حداقل در یک دوره زمانی یکساله دانسته است (تیلور، ۱۹۹۸، ص ۳).

«این دیدگاه، نخست بوسیله شرمن، گارتین و برگر در سال ۱۹۸۹ مطرح شد و بر پایه نوعی علت‌شناسی مکانی جرم استوار گردید. طبق این نظریه، برخی محدوده‌ها یا نقاط خاصی از شهر به دلیل وجود برخی عناصر کالبدی، اجتماعی و اقتصادی دارای تعداد جرم زیادی می‌باشند که گره‌های شهری (پایانه‌ها و ایستگاههای حمل و نقل شهری)، برخی گذرها و حواشی شهر دارای این خصیصه هستند» (شرمن، ۱۹۸۹، صص ۲۷-۵۵). عزت‌اله مافی در بررسی جغرافیای تطبیقی پاتولوژی شهری (وین - مشهد) نتیجه می‌گیرد که مجرمین شهری بیشتر در محله‌های کم درآمد سکونت دارند (مافی، ۱۳۷۸).

در یک جمع‌بندی کلی بنظر می‌رسد که بتوان سیر تکوینی پژوهش‌های جغرافیای جرم و جنایت در شهرها از گذشته تا به امروز را طی سه دوره مشخص زیر خلاصه نمود:

دوره اول - تأثیر عوامل محیط طبیعی چون آب و هوا، باد، دما، عرض جغرافیایی، کوه، دشت و دریا ... در رابطه با کجروی‌های بشری، موضوع مطالعات جغرافیای جرم در این دوره را تشکیل می‌دهد. در واقع این مطالعات با رویکردی جبرگرایانه، ناهنجاری‌های اجتماعی را به عوامل محیطی نسبت می‌دهد.

دوره دوم - «گری» و «کتله» در سال ۱۸۳۳ نخستین پژوهش‌های علمی جغرافیای جرم را با بهره‌گیری از اندیشه‌های اکولوژی اجتماعی انجام دادند. آنها به تشریح میزان جرم در رابطه با شرایط اجتماعی و سکونتی مختلف پرداختند (شکوئی، بدون تاریخ، ص ۴۵). «شاید بتوان گفت که اولین نقشه‌های جرم به وسیله این دو نفر ترسیم شده است» (انسولین، ۲۰۰۰، ص ۲۱۶). کتله به کمک اعداد و ارقام رابطه بین جرم و برخی متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی را نشان داد. این روند به وسیله متفکرین مکتب اکولوژی اجتماعی شیکاگو در اوایل قرن بیستم ادامه یافت (به عنوان نمونه کارهای «شاو» و «مک‌کی») و برخی متغیرهای جمعیتی (ساخت جنسی و سنی) و اقتصادی (درآمد) و مشخصه‌های مکانی (از جمله مشخصات مناطق مختلف شهری یا محل سکونت مجرم) در رابطه با جرم در نظر گرفته می‌شد (کی‌نیا، ص ۴۶۹).

۱- از جمله جدیدترین نرم‌افزارهای اختصاصی جهت تحلیل فضایی - مکانی جرم در شهرها برنامه Crime Analysis, Crime Stat.I قابل ذکر است. برای اطلاع بیشتر مراجعه کنید به: <http://www.esri.com>

دوره سوم - از دهه ۱۹۹۰ علاقه و توجه فزاینده‌ای به پژوهش‌های مربوط به مکان و جرم در محافل علمی جهان صورت گرفته است، (انسولین، ۲۰۰۰، ص ۲۱۳). به نظر می‌رسد که موارد زیر مهمترین دلایل این توجه بوده است:

الف - افزایش قابل توجه میزان جرم و جنایت و ناهنجاری‌ها در اکثر شهرهای جهان.

ب - پیشرفت فنی ابزارهای پژوهش جغرافیا و از جمله سیستم اطلاعات جغرافیایی در سال‌های اخیر موجب شد تا این ابزار در بررسیهای جغرافیایی جرایم شهری در زمینه ذخیره سازی، تلفیق و تحلیل فضایی جرم بکار گرفته شود.

ج - توسعه علمی تئوری‌های مکانی جرم در بررسیهای جغرافیای جرایم شهری (کلانتری، ۱۳۸۰، ص ۴۹).

چهار چوب نظری تحقیق

هر فرد در قالب زمان و مکان مشخصی زندگی می‌کند و با توجه به کنش‌های فردی و اجتماعی خود، درگیر با مکانهای خاص و در تعامل با کسانی است که به شیوه اجتماعی با او زندگی می‌کنند. بنابراین ایفای کارکرد اساسی او و همچنین تأثیر و تأثر متقابل بین فرد، اجتماع و فضای پیرامون او در این محدوده قرار دارد.

آنچه در بررسی جغرافیای جرایم شهری اهمیت دارد، رابطه فضا و محیط شهری با رفتارهای اجتماعی (از نوع منفی و ناهنجار آن) می‌باشد. در واقع این موضوع که طی چند دهه اخیر به مطالعات جغرافیای شهری افزوده شده است، چارچوب عملی برای تحلیل فضایی و مکانی جرم و مطالعه رابطه ناهنجاری با فضا و زمان در محدوده شهرها فراهم می‌نماید.

بطور کلی در این مطالعات چگونگی پیدایش، کیفیت و نحوه پراکنندگی اعمال مجرمانه در محدوده جغرافیایی شهر مورد بررسی قرار گرفته و به کمک نمایش فضایی اعمال مجرمانه و تلفیق این اطلاعات با داده‌های مکانی محل ارتکاب جرایم و شاخصهای اجتماعی - اقتصادی مجرم و محل سکونت او، امکان شناسایی کانونهای جرم خیز^(۱)، پیش‌بینی محل‌های احتمالی وقوع ناهنجاری در محدوده شهر فراهم می‌شود. در نهایت، این اطلاعات به شکل مؤثری می‌تواند به کاهش میزان جرایم در سطح شهر کمک نماید.

در بررسیهای جغرافیایی جرایم شهری به چهار عامل کلیدی قانون^(۲)، مجرم^(۳)، قربانی جرم^(۴)، (شیء یا شخص) و مکان جرم^(۵)، (محدوده خاص زمانی و مکانی که وقایع مجرمانه در آن اتفاق می‌افتد) بسیار تأکید می‌شود (براون، ۲۰۰۰، ص ۲).

الف - قانون: مجموعه ضوابطی است که برای نظم و نسق بخشیدن به نوع و شکل رفتار و اعمال انسانی در روابط افراد جامعه، دولت و مردم، سازمانها، اشخاص حقیقی و حقوقی با یکدیگر وضع می‌شود و در واقع این قوانین هستند که محدوده اعمال مجرمانه و رفتارهای ناهنجار را تعیین و تعریف می‌نمایند. علاوه بر این، چهار مشخصه اصلی عمومی و کلی و الزام آور بودن و ضمانت اجرای آن توسط قوه حاکمه باعث می‌شود تا تخطی از قانون کیفری جرم محسوب شده و عامل آن تحت تعقیب کیفری قرار گرفته و مجازات شود (کاتوزیان، ۱۳۶۶، ص ۲۷).

ب - مجرم: کسی است که مرتکب جنایت یا یکی از جرایم تصریح شده در قانون شود و به دیگر سخن، انجام عمل

1- Hot Spots

2- Low

3- Offender

4- Target

5- Place

مجرمانه توسط هر فرد جامعه موجب تولد مجرم می‌شود.

ج - قربانی جرم: مجرمین در رفتار ناهنجار خود، هدفی را دنبال می‌کنند که این هدف می‌تواند شیء (مال منقول یا غیر منقول) و یا دیگر افراد اجتماع باشد.

د - مکان: هر جرم بوسیله انسان در مقطع زمانی و مکانی خاص رخ می‌دهد و به دیگر سخن، تمامی ناهنجاریهای اجتماعی به هر صورت که انجام شود، دارای ظرف مکانی و زمانی منحصر به فردی است که آنرا از دیگر رفتارها متمایز می‌سازد. نکته حائز اهمیت آن است که تفاوت در شرایط مکانی و خصوصیات رفتاری و در کنار عامل زمان باعث می‌شود تا جرم و جنایت در واحد مکان توزیع فضایی یکسانی نداشته باشد.

آنچه مسلم است، برخی مکانها به دلیل ساختار کالبدی خاص و همچنین ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی ساکنین آن، امکان و فرصت بیشتری برای وقوع جرم دارند. در نقطه مقابل، برخی مکانها مانع و بازدارنده فرصتهای مجرمانه هستند و همین امر موجب می‌شود تا بزهکاران در انتخاب محل جرم خود، به دنبال کم خطرترین و مناسب ترین فرصتها و شرایط مکانی برای ارتکاب عمل مجرمانه باشند. بنابراین شناسایی شرایط مکانی بوجود آورنده و تسهیل کننده این فرصتها و ارائه رهنمود برای تغییر این شرایط و تبدیل آن به فضاهای مقاوم در برابر ناهنجاریهای اجتماعی^(۱) از مهمترین اهداف بررسیهای جغرافیایی جرم و جنایت در شهرها محسوب می‌شود.

فرضیات و روش تحقیق

فرضیه‌های اصلی تحقیق عبارتند از:

الف - بین تراکم جمعیت در مناطق مختلف شهر و نواحی داخلی آنها و میزان جرایم آنها ارتباط مستقیم وجود دارد.

ب - توزیع جرایم در شهر تهران تابعی است از ویژگیهای نواحی شهری و شرایط مورد نیاز تحقق هر یک از جرایم همچون خلوتی و یا تاریکی محل و یا شلوغی و ازدحام که در بخش مرکزی شهر به اوج خود می‌رسد. در بررسی فرضیات از دو شیوه تحلیل متداول در بررسیهای جغرافیای آسیب‌های شهری یعنی تحلیل همبستگی و فرصت‌های جرم بهره گرفته شده است.

جامعه آماری این پژوهش افرادی هستند که در زمان پژوهش مرتکب جرم شده و طبق رسیدگی‌های قضایی، جرم آنها محرز تشخیص داده شده است و از طرفی محل ارتکاب جرم این افراد در محدوده جغرافیایی شهر تهران بوده است. به دلیل تعداد زیاد مجرمین و عدم امکان ملاقات همه آنها، محدودیت مالی و زمانی و قابل اجرا نمودن پژوهش، روش نمونه گیری طبقه‌ای تصادفی^(۲) برگزیده شد (منصورفر، ۱۳۷۴، ص ۳۲۰). با توجه به تنوع زیاد گونه‌های جرم و با در نظر گرفتن سنخیت عناصر متشکله آن (عناصر مادی، معنوی و قانونی)، جرایم به بیست و سه نوع تقسیم و در پنج طبقه گنجانده شد و واریانس و انحراف معیار هر طبقه بر اساس فراوانی گروههای بیست و سه گانه بدست آمد. پیش از نمونه گیری، به منظور برآورد واریانس جامعه آماری و از طریق مقایسه یافته‌های دو تخمین، امکان دستیابی به واریانس تخمینی در هر طبقه فراهم شد؛ خطای برآورد شده نیز معادل ۰/۳۰۵ محاسبه و در فرمول اعمال گردید:

تعداد فراوانی هر لایه $N_h =$ خطای برآورد شده $d = 0/0305$

واریانس بهینه $V_o =$ $V_t = 516073$

واریانس بهینه $V_o = (0/0305) \times (5160703) = 157401/45$

$$n = \frac{(\sum V_h S_h)^2}{V_o} = \frac{(49827352)^2}{(157401/45)^2} = 1002$$

تعداد نمونه مورد نیاز ۱۰۰۲

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات این پژوهش از رایانه و همچنین نرم افزار (SPSS/10.01)^(۱) و (Arcview)^(۲) (GIS) بهره گرفته شد. از اینرو ابتدا اطلاعات تمامی پرسشنامه‌ها استخراج و پایگاه داده‌ای^(۳) تحت نرم افزار (Office/ Exell 2000) تهیه شد. ضمناً برای ورود اطلاعات به کامپیوتر راهنمای عددی (Code Book) مورد استفاده قرار گرفت. سپس اطلاعات بر روی نقشه‌های پایه پیاده شد (بر اساس طرح ساماندهی شهر تهران مصوب ۱۳۷۰ تهران دارای ۲۲ منطقه، ۹۵ ناحیه و ۳۴۴ محله می‌باشد). با استفاده از کلیه اطلاعات جمع‌آوری شده و نتایج مربوط به تلخیص داده‌ها به همراه جداول، نمودارها و نقشه‌ها، اقدام به تحلیل و تبیین یافته‌های پژوهش شد و ضمناً به کمک آزمون‌های آماری، ارتباط بین متغیرها بررسی و فرضیات پژوهش مورد آزمون قرار گرفت.

یافته‌ها و بحث

۱- نوع و میزان جرایم

فراوانی هر یک از پنج گروه اصلی جرم نشان می‌دهد که قاچاق مواد مخدر بیشترین میزان را در بین دیگر جرایم داراست؛ به عبارت دیگر در بین مجرمین حدود ۴۰ درصد از آنها کسانی هستند که اقدام به خرید و فروش، حمل یا نگهداری مواد مخدر نموده‌اند. در مرتبه دوم، جرایم علیه اموال و مالکیت بویژه اقدام به صدور چک بلامحل، کلاهبرداری، اختلاس، ارتشاء قرار گرفته، به طوری که بالغ بر ۳۷ درصد از مجرمین را این افراد تشکیل می‌دهند. حدود ۱۵ درصد جامعه مورد مطالعه سارقین هستند که اقدام به سرقت از منازل، مغازه‌ها و اتومبیل، لوازم اتومبیل و کف‌زنی و جیب‌بری نموده‌اند.

کسانی که تمامی جسمانی افراد را مورد صدمه قرار داده و اقدام به قتل یا ضرب و جرح دیگران نموده‌اند ۶/۳ درصد از جامعه نمونه این پژوهش را تشکیل می‌دهند و در نهایت حدود ۲/۶ درصد از مجرمین به دلیل برقراری ارتباط نامشروع با جنس مخالف، زنا یا لواط و یا خرید و فروش نوار مبتدل دستگیر و در زندان به بند کشیده شده‌اند. نوع جرم، فراوانی و درصد آنها به تفکیک هر یک از گروه‌های بیست و سه گانه مورد بررسی، در نمودار شماره (۱) نشان داده شده است.

۲- ساختار جنسی و سنی مجرمین

بررسی نمونه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که قسمت اعظم جرایم یعنی حدود ۹۵ درصد از آن متعلق به مردان است و تنها ۵ درصد از مجرمین جامعه مورد پژوهش را زنان تشکیل می‌دهند. ساختار سنی مجرمین مورد بررسی نشان

1- Statical Package For' Social Science

2- Geographic Information System

3- Data bave

می‌دهد که گرایش قابل توجهی به ارتکاب جرم در سنین نوجوانی و جوانی وجود دارد؛ بطوریکه تقریباً ۶۰ درصد جرایم را جوانان و نوجوانان شهر مرتکب شده و تنها ۳ درصد مابقی جرایم توسط مجرمین بالای ۶۰ سال اتفاق افتاده است.

۳- بُعد خانوار

تحقیقات گذشته رابطه مستقیم تعداد فرزند و نقش مثبت آن در بروز بزهکاری را تأیید نموده است. بررسی حاضر نشان داد که متوسط بعد خانوار پاسخگویان ۴/۷۲ نفر و در مقایسه با اندازه متوسط خانوار در شهر تهران در سال ۱۳۷۰ که رقمی معادل ۴/۲۸ نفر بوده است ۰/۴۹ واحد بیشتر است. این شاخص در مقایسه با متوسط بعد خانوارهای تهرانی نشان می‌دهد که مجرمین مورد بررسی از وضعیت نامناسب‌تری برخوردار بوده‌اند.

۴- سواد

حدود یک پنجم از پاسخگویان بیسواد یا سوادی در حدود خواندن و نوشتن داشته‌اند و نیمی از این افراد نیز دارای مدرک ابتدایی یا سیکل یا در مقطع دبیرستان و ۳۰ درصد از مجرمین نیز دارای مدرک دیپلم، فوق دیپلم و یا بالاتر بوده‌اند.

میزان سواد در گروه‌های پنجگانه جرم مورد بررسی، تفاوت فاحشی را نشان می‌دهد؛ بطوریکه بیشترین افراد بیسواد و یا کم سواد مرتکبین قاچاق مواد مخدر را تشکیل می‌دهند (حدود ۳۰ درصد). در مرتبه بعدی سارقین قرار دارند که حدود ۱۵ درصد از آنها بیسواد یا کم سواد هستند. از طرفی، بالاترین سطح تحصیلات و کمترین میزان بیسوادی را گروه جرایم منافی عفت تشکیل می‌دهند (با ۵ درصد بیسواد). افرادی که مرتکب کلاهبرداری و یا صدور چک بلامحل شده‌اند، از نظر سواد وضعیت بهتری نسبت به دیگر مجرمین دارند.

۵- شغل

۸۳ درصد از مجرمین قبل از آنکه گرفتار قانون شده و به زندان برده شوند، شاغل بوده‌اند و حدود یک پنجم جامعه مورد بررسی بیکار و فاقد شغل بوده‌اند.

عمده‌ترین مشاغل، کارگر ساده (نیمه ماهر و ماهر)، شغل آزاد فنی (خیاط، تراشکار، آهنگر، معمار و ...) راننده (راننده سبک شهری و راننده سنگین بین شهری)، کاسب، فروشنده، کارمند دولت و ... است. بیشتر این مشاغل نیاز به تخصص و آموزش بلند مدت نداشته و انجام آن نیاز به مهارت کمی دارد. ترکیب اشتغال مجرمین به تفکیک گروه‌های پنجگانه جرم، واقعیتهای بیشتری را نشان می‌دهد. بیش از ۱۵ درصد از کسانی که به خاطر اعمال منافی عفت با جنس مخالف دستگیر شده‌اند، راننده بوده‌اند و عمدتاً از طریق شغل رانندگی و جابجایی مسافر در سطح شهر به برقراری روابط نامشروع پرداخته‌اند. همچنین تعداد قابل توجهی از قاچاقچیان مواد مخدر (۲۰ درصد) را رانندگان سبک و سنگین (کامیون و اتوبوس) تشکیل شده‌اند. اکثر این افراد جهت حمل بار و یا جابجایی مسافر به شهرهای جنوبی و شرقی کشور (بندرعباس، چاه‌بهار، کرمان، زاهدان و ...) تردد داشته و همزمان با فعالیت مجاز و قانونی خود مبادرت به قاچاق مواد مخدر نموده‌اند.

تقریباً ۴۰ درصد از کسانی که به دلیل کلاهبرداری، صدور چک بلامحل و ارتشاء و دیگر جرایم مالی دستگیر شده‌اند، کاسب یا به اصطلاح بازاری بوده و به امر واسطه‌گری و خرید و فروش کالا (خرد و کلان) مشغول بوده‌اند.

۶- میزان درآمد

وضعیت درآمد مجرمین نشان می‌دهد که این افراد در زمان ارتکاب جرم با شرایط نامناسب مالی دست به گریبان بوده‌اند. در این میان گروههای جرم علیه اشخاص (قتل، ضرب و جرح و سرقت و قاچاق مواد مخدر) وضعیت نامساعدتری نسبت به گروههای جرم علیه اموال (چک بلامحل و کلاهبرداری) و منافی عفت دارند. بین ۳۸ تا ۵۰ درصد از افراد گروه نخست در میزان ارتکاب جرم و قبل از آنکه دستگیر و راهی زندان شوند، درآمدی نداشته و یا درآمدشان ماهیانه رقمی کمتر از ۵۰ هزار تومان بوده‌است و در مقایسه با معیار خط فقر، جایگاه اقتصادی نامطلوب این افراد بهتر مشخص می‌گردد. جالب اینکه بالغ بر ۲۰ درصد از گروههای جرم منافی عفت و جرایم مالی (کلاهبرداری، چک بلامحل) که وضعیت مناسب‌تری نسبت به گروههای قبل دارند، درآمدشان صفر یا حداکثر ۵۰ هزار تومان در ماه بوده‌است و بیشتر این افراد درآمدی بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار تومان داشته‌اند که این رقم نیز از معیار خط فقر پائین‌تر می‌باشد. تنها ۳۶ درصد از مجرمین درآمدشان را برای تأمین مخارج زندگی خود و خانواده‌شان کافی دانسته‌اند و ۶۴ درصد بقیه اظهار داشتند که درآمدشان کفاف مخارج زندگی آنها را نمی‌داده و یا اینکه به زحمت از عهده مخارج سنگین زندگی برآمده‌اند.

۷- زمان وقوع جرایم

در مجموع، حدود ۷۵ درصد از مجرمین مورد پژوهش، زمان ارتکاب عمل غیرقانونی خود را در ساعات روز اعلام داشته‌اند و ۲۵ درصد بقیه وقوع جرم خود را شب ذکر نموده‌اند. البته زمان وقوع بزهکاری در گروههای مختلف جرم تفاوت زیادی نشان می‌دهد، بطوریکه تقریباً نیمی از جرایم منکراتی و علیه اشخاص از جمله قتل و ضرب و جرح در شب، و نیم دیگر در روز اتفاق افتاده‌است. از طرفی حدود ۴۰ درصد از افرادی که مرتکب یکی از جرایم سرقت شده و پاسخگوی این پژوهش بوده‌اند، زمان ارتکاب جرم خود را شب ذکر نموده‌اند و این در حالی است که بیشتر جرایم مالی همچون کلاهبرداری و صدور چک بلامحل و یا قاچاق مواد مخدر در طی روز اتفاق افتاده‌است.

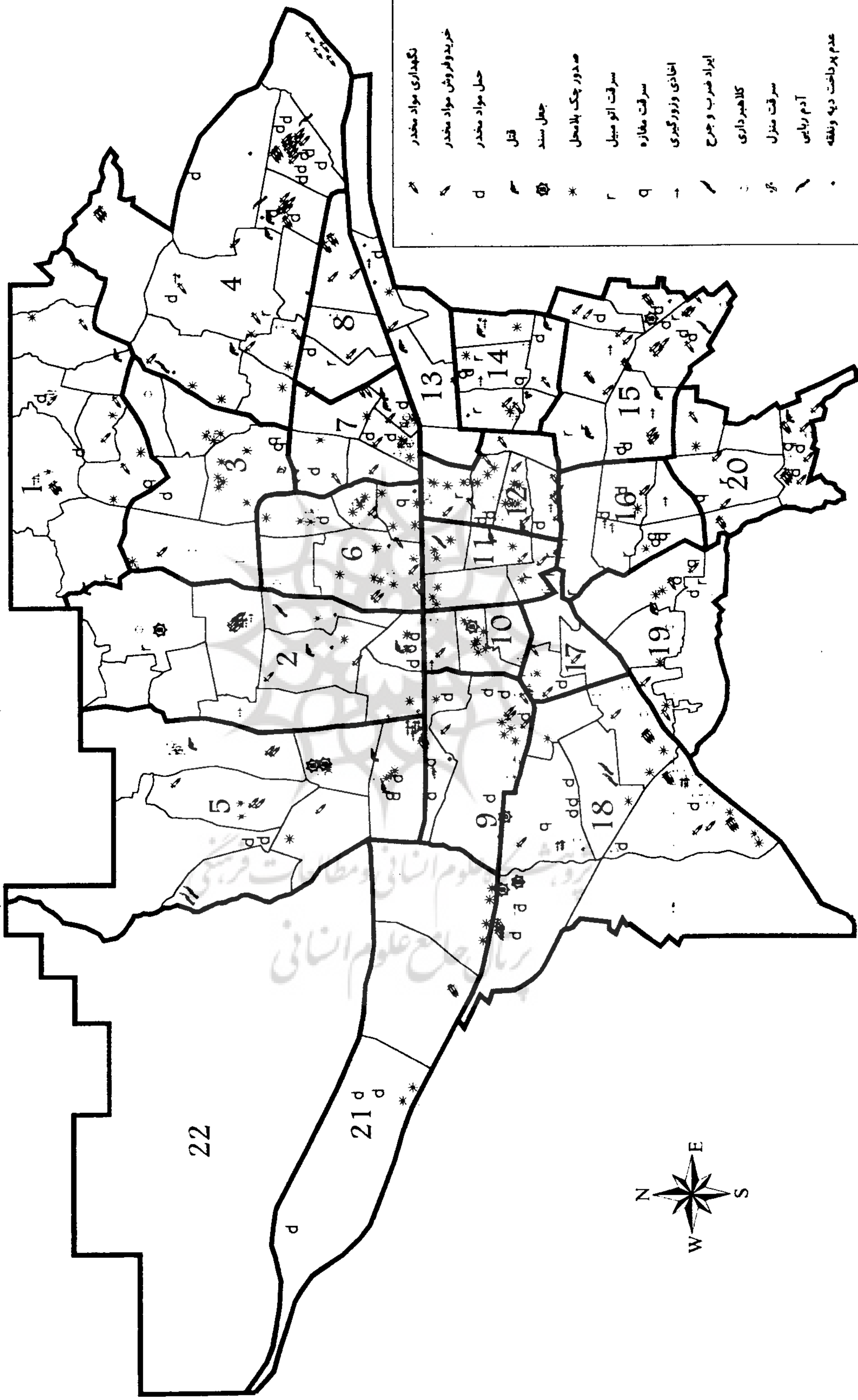
۸- توزیع فضایی محل وقوع جرایم

در نقشه شماره (۱) توزیع فضایی جرایم در محدوده مناطق بیست و دوگانه تهران و نواحی داخلی آن نشان داده شده‌است. نحوه پراکندگی محل ارتکاب جرایم در سطح شهر بیانگر این نکته مهم و اساسی است که تعداد جرایم با روندی افزایشی از مناطق حاشیه‌ای به سمت بخش‌های داخلی شهر بیشتر شده و بالاترین حد ناهنجاری در بخش مرکزی و جنوبی و نواحی داخلی و مناطق مجاور آن رخ داده‌است.

بر اساس تقسیم بندی مناطق بیست و دوگانه شهرداری، بیشتر جرایم در مناطق ۱۲، ۱۳ و ۱۶ دیده می‌شود. این در حالی است که مناطق و نواحی حاشیه‌ای شمال، غرب و شمالشرق و از جمله مناطق ۱، ۲، ۴، ۵، ۱۳، ۲۱، ۲۲ از کمترین

نقشه شماره (۱): توزیع جرایم مورد بررسی در محدوده مناطق بیست و دوگانه

نگهداری مواد مخدر	*
خرید و فروش مواد مخدر	د
حمل مواد مخدر	د
قتل	☞
جعل سند	☞
صدور چک بلا حمل	*
سرقت اتومبیل	ر
سرقت مغازه	ق
اختادی و زورگیری	→
ایراد ضرب و جرح	☞
کلاهبرداری	☞
سرقت منزل	☞
آدم ربایی	☞
عدم پرداخت دیه و نفقه	•
مرز منطقه	—
مرز ناحیه	—

میزان جرم برخوردار است. از این موضوع می‌توان دریافت که به موازات افزایش تعداد جمعیت و تراکم فعالیتها و کارکرد در بخش‌های داخلی و مرکزی شهر، میزان ناهنجاری نیز افزایش می‌یابد. علاوه بر این با در نظر گرفتن نقاط جرم خیز شهر، مهمترین هسته‌ها و کانون‌های شکل‌گیری ناهنجاری در تهران به شرح زیر قابل تفکیک می‌باشد:

الف - میدان‌های شهر

در حاشیه میدانهای اصلی شهر و خیابانهای مجاور آن که محل تلاقی با این میدانها است مکان‌های مناسبی برای کجروی‌های اجتماعی است. از مشخصات مشترک این میادین و خیابانهای محل تلاقی آنها به شلوغی، رفت و آمد زیاد، تعداد قابل توجه دستفروشان و افراد بیکار و ولگرد، محل پیاده و سوار شدن مسافری درون شهری و برون شهری، عدم تجانس عابری اعم از زن و مرد، پیر و جوان، بومی و غیر بومی و تماس بیشتر شهروندان در این محدوده‌ها می‌توان اشاره نمود که ساختار فضایی پیچیده و ناهمگونی را بر این بخش حاکم نموده و موجب شده تا امکان کنترل رسمی (و غیر رسمی) فعالیت‌های غیر قانونی افراد به حداقل برسد.

در مجموع، میدانهای واقع در بخش مرکزی و جنوبی شهر دارای تعداد جرایم بیشتری نسبت به دیگر نواحی هستند که مهمترین آنها عبارتند از میدان افسریه، راه آهن، شوش، گمرک، توپخانه (امام خمینی) و میدان قزوین.

ب - معابر و تقاطع‌ها

تعداد قابل توجهی از بزهکاری‌ها در خیابانهای اصلی و برخی تقاطع‌های شهر تهران رخ داده‌است. تراکم فعالیتها، تردد حجم وسیعی از شهروندان و وجود فرصت‌های مناسب کجروی در این محدوده‌ها باعث شده تا افراد کجرو این مکان‌ها را برای عمل غیرقانونی خود برگزینند.

نوع و میزان جرایم در خیابانهای شهر یکسان نیست. به عنوان نمونه در خیابان خاک سفید، جشنواره، در دشت، سبلان، فرجام و تهرانپارس و همچنین در حوالی خیابانهای ناصر خسرو، آذربایجان، قصرالدشت و سلسبیل قاچاق مواد مخدر (خرید و فروش، حمل و نگهداری) بیشتر از جرایم دیگر رخ داده‌است. از طرفی در خیابانهای ستارخان، میرداماد، گرگان، کریم خان زند جرایم مالی بیش از دیگر جرایم دیده می‌شود و این در حالی است که در برخی معابر و خیابانها تقریباً تمامی جرایم مورد بررسی با تعداد قابل توجهی بوقوع می‌پیوندد. خیابان امیر کبیر از سه راه امین حضور تا میدان حسن آباد، خیابان خاوران، خیابان هفده شهریور و پل سید خندان از این جمله است.

ج - مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت

پارک‌ها، فضاهای سبز و برخی نقاط حاشیه‌ای شمال شهر که به عنوان نقاط تفریحی و محل گذران اوقات فراغت مورد استفاده شهروندان تهرانی قرار می‌گیرد، از طرف برخی افراد کجرو، مناسب ارتکاب جرم تشخیص داده شده است. از جمله مهمترین این محدوده‌ها می‌توان به پارک دانشجو، پارک لاله، پارک شریعتی، دربند، فرحزاد، پاساژ گلستان (شهرک غرب)، شهر بازی (پارک وی) اشاره نمود. در این مکانها بیشتر، اعمال غیر قانونی چون مبادله و خرید و فروش مواد مخدر، اعمال منافی عفت و منکراتی، سرقت، قتل و زورگیری (اخاذی) بوقوع پیوسته است.

د - پایانه‌ها

مبادی ورود و خروج مسافرین بین شهری از کانون‌های مهم و دارای فرصت‌های مناسب ارتکاب جرم می‌باشد. ترمینال جنوب (خزانه)، ایستگاه راه آهن، ترمینال غرب و فرودگاه مهرآباد مهمترین پایانه‌های مسافربری بین شهری تهران هستند که تعداد قابل توجهی بزهکاری در آنها رخ داده است. قابل توجه اینکه قاچاق مواد مخدر مهمترین جرم واقع شده در تمامی این محل‌هاست. جیب‌بری، سرقت و اعمال منافی عفت از دیگر جرایمی است که در پایانه‌های مسافربری بوقوع پیوسته است.

ه - محدوده‌های مسکونی

تعداد زیادی از بزهکاری‌ها، درون منزل مجرمین و یا در حوالی آن رخ داده که بطور کلی در سطح شهر تهران پراکنده است. مهمترین کانون‌های جرم خیز که در محدوده‌های مسکونی واقع است، در رتبه نخست عبارتند از: خاک سفید، تهرانپارس، پونک و در مرتبه بعدی در نظام آباد، افسریه، جوادیه، نازی آباد، خانی آبادنو و فلاح جلیلی مکان‌های با تعداد بالای جرم دیده می‌شود. نوع جرایم واقع شده در این محل‌ها را قاچاق مواد مخدر، جرایم علیه اشخاص (قتل، ضرب و جرح) و اعمال منافی عفت تشکیل می‌دهد. قابل ذکر است که در محل سکونت مجرمین تعداد جرایم مالی (صدور چک بلامحل و کلاهبرداری) بسیار کم است و یا اصلاً وجود ندارد.

و - افزایش تعداد جرم در بخش مرکزی تهران

بخش مرکزی شهر که به آن مرکز بازرگانی و ارشادی شهر گفته می‌شود، محدوده‌ای است که بیشترین کارکردهای شهر در آن متمرکز شده است و حداکثر نیاز جمعیت شهری را در سطوح مختلف تأمین می‌کند^(۱). این بخش، کانون رقابت برای دستیابی به گرانترین زمین‌ها، اماکن و انجام بیشترین معاملات و محل گسترش همه جانبه فعالیت‌های گروه سوم اجتماعی است و بیشتر امور اداری، خدماتی، مالی، بانکی و حمل و نقل شهری را در خود جای داده است. به طور تقریبی این محدوده را می‌توان به مربعی تشبیه نمود که میدان امام حسین و میدان انقلاب دو ضلع شمالی آن، تقاطع خیابان خراسان و شوش و میدان راه آهن دو ضلع جنوبی آن را در بر می‌گیرد. طبق تقسیم بندی مناطق شهری این بخش با منطقه ۱۲، نیمه شرقی منطقه یازده و قسمتی از منطقه ۱۳ شهرداری هم پوشی دارد.

تمرکز شدید رفت و آمد و فعالیت به همراه ساختار فضایی در هم موجب شده است تا نسبت رفتارهای ناهنجار در این بخش از تهران بیشتر باشد. از کل جرایم مورد مطالعه که در محدوده مناطق بیست و دو گانه تهران واقع شده، تعداد ۱۵۶ فقره معادل ۱۵/۵ درصد در این بخش از تهران بوده است. این تعداد با توجه به مساحت محدود منطقه و در مقایسه با مساحت کل تهران بسیار قابل توجه است.

برای تعیین میزان جرم در این محدوده، تراکم نسبی جرم بر واحد سطح تعیین گردید. تراکم نسبی جرم در کل این محدوده هفت فقره جرم در هر کیلومتر مربع می‌باشد. این در حالی است که این رقم برای کل محدوده تهران حدود یک فقره جرم در کیلومتر مربع می‌باشد. بیشترین حجم ناهنجاری در این بخش در محدوده نواحی ۲ و ۳ از منطقه ۱۲ و ناحیه

۱. اختصاراً به این بخش C.B.D (Central Busubess Dustruct) گفته می‌شود (فرید، ۱۳۶۱، ص ۲۸۴).

۵ از منطقه ۱۳ دیده می‌شود. کانونهای جرم در این محدوده که بالاترین میزان جرم در آن واقع شده عبارتست از: بازار بزرگ تهران، خیابان ناصر خسرو، خیابان امیرکبیر، خیابان مولوی، خیابان شوش و میدان خراسان.

شرایط فیزیکی محل ارتکاب جرم

به منظور درک رفتارهای مجرمانه و ارتباط آن با محل وقوع آن و آگاهی از شرایط فیزیکی این مکان‌ها در گروههای مختلف جرم، ارتباط آنها با برخی مشخصه‌های مکانی چون تاریکی، خلوتی و تراکم جمعیت محل مورد بررسی قرار گرفت.

تأثیر تاریکی و روشنایی در ارتکاب جرم

تاریکی از جمله عواملی است که می‌تواند به شدت از کنترل اجتماعی بکاهد. این امر باعث می‌شود تا احتمال وقوع برخی جرایم بیشتر شود. نتایج بررسی تأثیر روشنایی یا تاریکی در هر یک از گروههای پنجگانه جرم در جدول شماره (۱) گنجانده شده‌است.

جدول ۱- چگونگی ارتباط بین تاریکی و روشنایی محل وقوع گروههای پنجگانه جرم

جمع	روشنایی	تاریکی	محل وقوع / نوع جرم
۳۹۲ %۱۰۰	۳۷۵ %۹۱/۱	۳۵ %۸/۹	قاچاق مواد مخدر
۱۵۰ %۱۰۰	۸۴ %۵۶	۶۶ %۴۴	سرقت
۳۷۱ %۱۰۰	۳۴۲ %۹۲/۲	۲۹ %۷/۸	علیه اموال
۶۳ %۱۰۰	۴۵ %۷۱/۴	۱۸ %۲۸/۶	علیه اشخاص
۲۶ %۱۰۰	۲۳ %۸۸/۵	۳ %۱۱/۵	منافی عفت
۱۰۰۲	۸۵۱	۱۵۱	جمع

$$\text{Chi-Square} = ۱۳۴/۱۱۶$$

$$df = ۴$$

$$\text{Sig} = ۰/۰۰۰$$

$$\text{Lambda} = ۰/۴۱$$

$$\text{Contingency Coefficient} = ۰/۳۴۴$$

مقادیر «کای اسکویر»^(۱) و سطح معنادار آن نشان می‌دهد که «بین ارتکاب جرایم گروههای پنجگانه و تاریکی محل وقوع جرم، ارتباط معناداری وجود دارد.» به بیان دیگر برخی از جرایم تا حدود زیادی متکی و نیازمند شرایط محیطی تاریک هستند تا وقوع یابند. همانطور که در جدول شماره (۱) مشاهده می‌شود، سرقت بیش از دیگر جرایم در تاریکی رخ داده است (۴۴/۰ درصد).

از دیگر جرایمی که بیشتر در محیطهای تاریک رخ می‌دهد جرایم علیه اشخاص چون قتل، شرارت، ضرب و جرح عمدی می‌باشد (۲۸/۶ درصد). جالب اینکه خرید و فروش، حمل و نگهداری و مصرف مواد مخدر کمتر در محیط تاریک وقوع می‌یابند. بنظر می‌رسد که مبادله مواد مخدر یا جابجا کردن آن بطور مخفیانه (درون خودرو و یا توسط اشخاص) نیازی به تاریکی محل ارتکاب جرم ندارد. همچنین در اعمال منافی عفت و صدور چک بلامحل، کلاهبرداری، جعل سند، اختلاس و دیگر جرایم مالی که عموماً در محل فعالیت و شرایط کاری انجام می‌گیرد، تاریکی تأثیر چندانی نداشته است.

ارتباط شلوغی و خلوتی محل وقوع گروههای پنجگانه جرم

همانگونه که در جدول شماره (۲) ملاحظه می‌شود، با توجه به مقادیر «کای اسکویر» و سطح معناداری آن، ارتباط بین گروههای پنجگانه جرایم و خلوتی محل دیده می‌شود.

جدول ۲- ارتباط گروههای پنجگانه جرایم با شلوغی و خلوتی محل وقوع آنها

جمع	محل خلوت	محل شلوغ	محل وقوع / نوع جرم
۳۹۲ %۱۰۰	۶۲ %۱۵/۸	۳۳۰ %۸۴/۲	قاچاق مواد مخدر
۱۵۰ %۱۰۰	۹۵ %۶۳/۳	۵۵ %۳۶/۷	سرقت
۳۷۱ %۱۰۰	۳۹ %۱۰/۵	۳۳۲ %۸۹/۵	جرایم علیه اموال
۶۳ %۱۰۰	۱۳ %۲۰/۶	۵۰ %۷۹/۴	جرایم علیه اشخاص
۲۶ %۱۰۰	۸ %۳۰/۸	۱۸ %۶۹/۲	جرایم منافی عفت
۱۰۰۲ %۱۰۰	۲۱۷ %۲۱/۷	۷۸۵ %۷۸/۳	جمع

$$\text{Chi-Square} = ۱۸۹/۱۱۶$$

$$df = ۴$$

$$\text{Sig} = ۰/۰۰۰$$

$$\text{Lambda} = ۰/۰۹۱$$

$$\text{Contingency Coefficient} = ۰/۳۹۹$$

در مقایسه با ویژگی تاریکی، خلوتی محل وقوع جرایم از اهمیت نسبتاً بیشتری برخوردار است. جرم سرقت بیش از آنکه متکی به تاریکی باشد، به عامل خلوتی و دنج بودن محل نیازمند است. حدود ۶۳/۳ درصد از سارقین مکان سرقت خود را دارای ویژگی خلوت اعلام داشته‌اند.

جرایم منافی عفت نیز از آن دسته ناهنجاری‌هایی است که بیش از دیگر جرایم به این ویژگی تکیه داشته است (۳۰/۸ درصد)؛ در حالی که مقایسه این رقم با جدول متقاطع تأثیر تاریکی، چنین نیازی به تاریکی محل در اعمال منافی عفت احساس نمی‌شود.

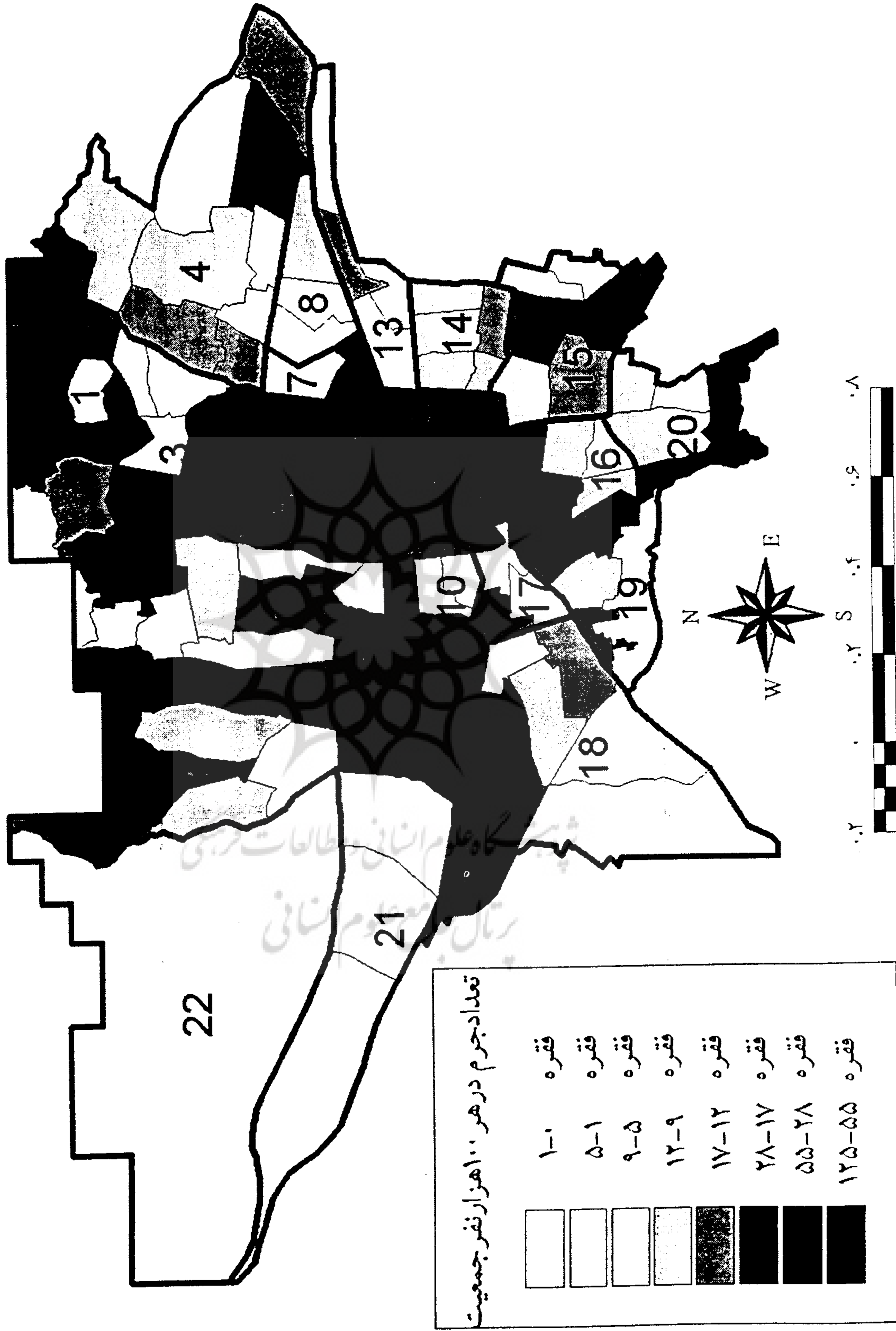
جرایم علیه اشخاص (قتل، ضرب و جرح و...) که تا حدودی به ویژگی تاریکی محل ارتباط دارد (۲۸/۶ درصد)، کمتر به شلوغی و یا خلوتی محل وابسته است (۲۰/۶ درصد). در گروه مجرمین قاچاق مواد مخدر اهمیت ناچیزی به تاریکی یا روشنی محیط در ارتکاب عمل مجرمانه خود داده (۸/۹ درصد)، اما برای ویژگی خلوت بودن و کم ازدحام بودن جمعیت اهمیت بیشتری قابل‌گرددیده است (۱۵/۸ درصد).

ارتباط میزان جرم و تراکم جمعیت در مناطق شهر تهران

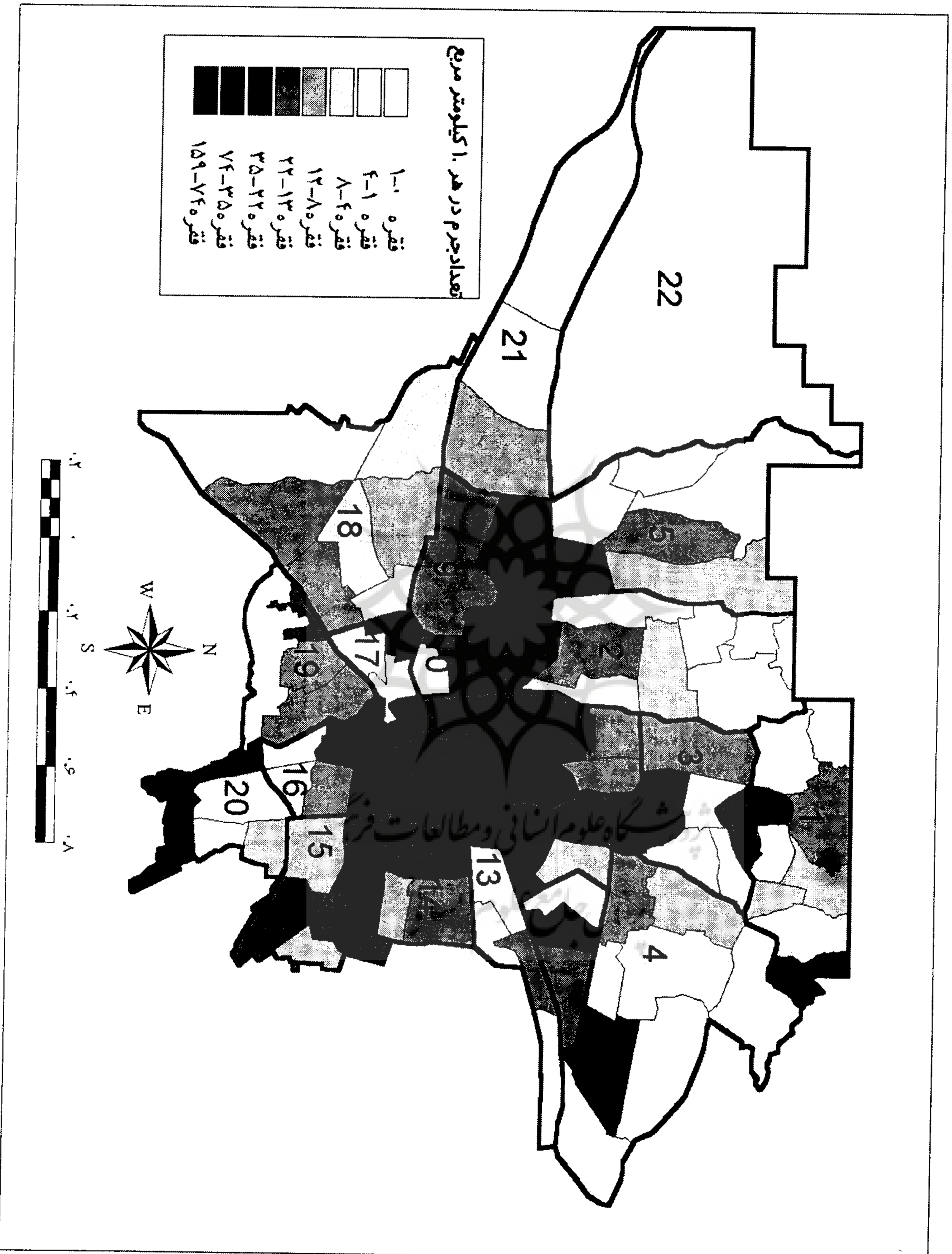
برای بررسی رابطه تعداد کمی جرم به نسبت تعداد جمعیت (و مساحت هر منطقه)، نقشه‌های شماره (۲) و (۳) تهیه شد. این نقشه‌ها تراکم جرم در هر ناحیه (تقسیمات داخلی مناطق بیست و دو گانه) و به نسبت تعداد جمعیت این نواحی را نمایش می‌دهد. در مجموع، بیشترین تراکم جمعیت در نواحی داخلی مناطق ۷، ۸، ۱۰، ۱۷، ۱۴ و ۱۵ ملاحظه می‌شود. در مجموع بخش‌های بیرونی، بخش‌هایی از شمال و غرب دارای تراکم جمعیتی کمتر از نواحی داخلی و جنوبی است. بیشترین تراکم جرم در هر صد هزار نفر جمعیت در ناحیه یک از منطقه ۱۲ (حد فاصل خیابانهای امیرکبیر - امام خمینی، حافظ، ابن سینا و خیابان انقلاب و در محدوده بخش مرکزی شهر) ناحیه یک از منطقه ۶ (خیابان کریم خان زند تا خیابان انقلاب) و ناحیه چهار از منطقه ۳ در محدوده خیابان شریعتی، ولیعصر، وحید دستگردی و بزرگراه رسالت بچشم می‌خورد.

کمترین نسبت جرم در واحد سطح در بخش‌هایی از منطقه ۸، ۱۷، ۱۰، ۱۶ تهران دیده می‌شود. تحلیل نقشه‌های تراکم نسبی جرم (به ازاء جمعیت و واحد سطح) ارتباط مستقیم و مثبت تراکم جمعیت (در نواحی مختلف شهر) و تعداد جرم ارتكابی در هر منطقه را بخوبی نشان می‌دهد. بنابراین هر قدر تراکم جمعیت در ناحیه یا منطقه‌ای از شهر تهران بیشتر باشد، احتمال وقوع جرم در آن افزایش می‌یابد.

نقشه ۲- نسبت جرایم به تعداد جمعیت در مناطق شهر تهران

نقشه ۳- تراکم نسبی جرایم در مناطق و نواحی شهر تهران

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق ضمن تأیید فرضیات ارائه شده، نشان می‌دهد که اولاً بین ارتکاب جرایم گروه‌های پنجگانه جرم و تاریکی محل وقوع جرم ارتباط معناداری وجود دارد؛ یعنی اینکه برخی از جرایم تا حدود زیادی متکی و نیازمند شرایط محیطی تاریک هستند تا وقوع یابند، گرچه در مقایسه با ویژگی تاریکی، خلوتی محل وقوع جرایم از اهمیت نسبتاً بیشتری برخوردار است. جرم سرقت بیش از آنکه متکی به تاریکی باشد، به عامل خلوتی و دنج بودن محل نیازمند است. حدود ۶۳/۳ درصد از سارقین، مکان سرقت خود را دارای ویژگی خلوت اعلام داشته‌اند. ثانیاً ارتکاب جرایم در نواحی پر جمعیت شهر بیشتر رخ می‌دهد. بنظر می‌رسد که تعداد جمعیت بیشتر، با افزایش سطح اصطکاک اجتماعی و رفتاری و منافع ساکنین آنها موجب افزایش بروز رفتارهای ناهنجار در مناطق و نواحی پر تراکم شده است.

علاوه بر این، فشار جمعیت و ازدحام آن یکی از موانع کنترل‌های اجتماعی محسوب و موجب از هم گسیختگی و ناهمگونی روابط افراد شده و لذا به عنوان عاملی مثبت و مؤثر در بروز جرم عمل می‌نماید. این موضوع مؤید فرضیه ارائه شده است. ثالثاً تنوع کارکردها و فشار بیش از حد ناشی از گسترش فعالیتها بر بخش مرکزی شهر تهران، مسایل بی‌شماری بر این بخش از شهر تحمیل نموده است که برخی از آنها عبارتند از:

- شلوغی بیش از حد خیابانها بر اثر آمد و شد افراد پیاده و سواره، تراکم فعالیتها.
- سر و صدای ناشی از عبور و مرور مداوم خودروها و موتور سیکلت‌ها.
- انباشتگی شدید ساختمانها و کمبود فضا، تراکم ساختمانهای بلند مرتبه، فرسودگی و کثیفی نماها، ترکیب ناهماهنگ بناهای مجاور هم.
- عدم تناسب نسبی عرض پیاده‌رو با حجم جمعیت، ناهمواری و شیب نامناسب پیاده‌روها، ناکافی بودن روشنایی برای حرکت پیاده‌ها.

- وجود فعالیت‌های جنبی زیاد در مسیر پیاده، اجتماع دلان و کارگران ساختمانی.
  - عدم تناسب عرض خیابان با حجم تردد وسایل نقلیه، کمبود پارکینگ.
  - تراکم شدید فعالیت‌های مالی و اقتصادی که کانون آن در بازار بزرگ تهران قرار دارد.
  - حضور قابل ملاحظه افراد ولگرد و بیکار در برخی قسمت‌های این محدوده.
- نکته قابل تأکید این که بخش مرکزی به دلیل ساختار فضایی، اقتصادی و اجتماعی و ... حاکم بر آن می‌تواند تأثیر مهمی بر رفتارها و کنش‌های اجتماعی (هنجار یا ناهنجار) بر جای گذارد.

بنا به مراتب فوق، با عنایت به تراکم بیشتر جرایم بوقوع پیوسته در بخش مرکزی تهران و به نسبت دیگر قسمت‌های شهر، فرضیه افزایش تعداد جرایم در بخش مرکزی تهران اثبات می‌گردد. هر چند که نوع و میزان هر یک از جرایم با توجه به نوع کارکرد و فعالیت ساکنین در خیابانها، مراکز تجاری، مسکونی و نحوه گذراندن اوقات فراغت متفاوت است.

تشکر و قدردانی

از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه تهران که امکانات تحقیق را فراهم آورده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع و مأخذ

- ۱- سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی (۱۳۷۹)، نشریه دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای (چاپ نشده)
- ۲- شکویی حسین (۱۳۶۹)، جغرافیای اجتماعی شهرها (اکولوژی اجتماعی شهر) تهران، نشر جهاد دانشگاهی، چاپ دوم
- ۳- شکویی حسین (بدون تاریخ)، جغرافیای جنایت شاخه جدید در دانش جغرافیا، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز
- ۴- فرید یدالله (۱۳۶۸) جغرافیا و شهر شناسی، دانشگاه تبریز، چاپ اول
- ۵- کلانتری محسن (۱۳۸۰) بررسی جغرافیایی جرم و جنایت در مناطق شهر تهران، رساله دکتری - دانشگاه
- ۶- کاتوزیان (۱۳۶۶) - مقدمه علم حقوق، تهران، بهنشر - چاپ هشتم
- ۷- کی نیا مهدوی (۱۳۷۹)، مبانی جرم شناسی، ۳ جلد، انتشارات دانشگاه تهران چاپ چهارم
- ۸- مافی عزت‌الله (۱۳۷۸)، جغرافیای تطبیقی پاتولوژی شهری (وین، مشهد) فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره پیاپی ۵۲ و ۵۳ - انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۹- منصور فرکریم (۱۳۷۴)، روش‌های آماری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم
- 10- Anselin, Luc (2000) Spatial Analysis of Crime, National Institute of Justice (NIJ). From the World Wide Web: <http://www.nij.com>.
- 11- Brown Laure (2000) Geography of Crime -University of Wollongong, School of Geosciences. From the world wide web: <http://www.geos242.com>.
- 12- Sherman, L. (1989) Hotspots of Predatory Crime, Routine Activities and the Criminology of Place. Criminology, Vol 27.
- 13- Taylor B. Ralph (1998) Crime and Place. National Institute of Justice (NIJ) From the World Wide Web: <http://www.nij.com>.